

دانشگاه کاشان

دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی

گروه زبان و ادبیات عربی

پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات عربی

عنوان:

شگردهای اقناع زبانی در شعر ابوطیب متنبی

استاد راهنما:

دکتر روح‌الله صیادی نژاد

استاد مشاور:

دکتر عباس اقبالی

توسط:

شهرام امیری

مهرماه ۱۳۹۳

خدای رابی ساگرم که از روی کرم، پدر و مادری فدکار نصیص ساخته تا در سایه درخت پربار وجودشان بیاسیم و از ریشه آنها
شاخ و برگ گیریم و از سایه وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم. والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم
و نشان دلیلی است بر بودنم؛ چرا که این دو وجود پس از پروردگار، مایه هستی ام بوده اند و تتم را گرفتند و راه رفتن را در
این وادی زندگی پر از فراز و نشیب آموختند. آموزگارانگی که برایم زندگی، بودن و انسان بودن را معنا کردند.

تقدیم به

وجود ما از نشان...

شکر و قدردانی

حد و پاس یکتای بی‌همتای که لطفش بر ما عیان است، ادای شکرش را بیچ زبان و دیبای فضلش را بیچ کران نیست و اگر در این وادی هستیم، همه محبت اوست. او که آدمی را اشرف مخلوقات گردانید و به وی قوه تعقل و ادراک بخشید تا به واسطه آن پرده از اسرار خلقت کشاید و به درک حقیقت هستی و ذات بی‌همتای الهی نائل آید. الهی ای مهربانتر از ما به ما، از تومی خواهیم همه کسانی را که حتی ذره ای در انجام این امر مریاری نموده اند، در سایه لطف و محبت بی‌کرانت، سلامت، شادکام و موفق بداری.

الکون که به فضل الهی قطره ای از دریای بی‌کران علم و دانش چشیده و توشه ای از خرمین علم و معرفت برگرفته ام بایسته است از صبوری های بی‌کران استاد راهنایم جناب دکتر روح الله صیادی نژاد که با رسالت انبیا بی خود روشنی بخش راهم بودند و نحوه وقت ارزشمند خود را در اختیار حقیر گذاشتند و همچنین استاد مشاور کرامی جناب دکتر عباس اقبالی که وسعت فکر و درایت ایشان همواره چراغ راهم بود کمال قدردانی و شکر نمایم.

از داوران بزرگوار این پایان نامه، جناب دکتر علی بخشی ایوکی و جناب دکتر حسین ایمانیان کمال تقدیر و شکر را دارم.

چکیده

اقناع فرآیندی آگاهانه و راهبردی است که از سوی گوینده کلام در مسیر رویکرد گفتمانی تأثیرگذار با توسل به قوه عقلانی بر ذهنیت افراد انجام می‌پذیرد. انتقال اندیشه‌ها به مخاطب و برانگیختن عواطف و احساسات او از نقطه‌نظرهایی است که یک گوینده با اعمال سویه‌های کلامی در حیطه‌ی زیباشناختی کلام، زبان‌شناختی و سایر علوم زبان‌شناسی به دنبال آن است. در میان انواع گفتمان، توانش ارتباطی زبان شعری به‌عنوان یکی از انواع اعجازی زبان و زیباترین نوع گفتمان ادبی مطرح است که در اقناع، متقاعد ساختن مخاطب در کنار حیطه رستاخیزی واژگان، زیباشناسیک و هارمونی کلامی از بسامد بالایی برخوردار است. این تحقیق بر آن است تا به روش تحلیلی - توصیفی به بررسی مهم‌ترین مکانیزم‌های اقناع زبانی چون استراتژی‌های زبانی، بلاغی، منطقی در سروده‌های ابو طیب متنبی، استاد معماری زبان در شعر عرب پردازد.

با واکاوی در سروده‌ی این شاعر درمی‌یابیم که حوزه‌های محاوره‌ای یا گفتمان شعری او از آبخورهای فکری و ادبی سرشاری چون زنجیره‌های منطقی، معانی قوی و استوار، واقع‌گرایی، خیال‌شگفت و رعایت تأدب و تعاون برخوردار است. از این رو پیش‌فرض مکانیزم‌های اقناعی از ناحیه ارتباط و پیوستگی متن شعری شاعر با گفتارهای کاربردشناختی زبان و جنبه‌های محاوره‌ای ارتباطی دیوان اوست.

کلمات کلیدی: اقناع، پراگماتیسم، نقد، ابو طیب متنبی، استراتژی‌های زبانی، بلاغی، منطقی.

الملخص

الإقناع عملية واعية يستهدف من جانب القائل في سبيل الإتيان الخطابى بطلب مساعدة القوة العقلانية على ألباب الأشخاص. إنَّ انتقال الأفكار إلى المتلقى و انبعاث عواطفه و احساسه يكون من عقائد يتبعه القائل في سبيل إعماله طُرُقاً كلامياً في مجال علم جماليات الكلامى، التداولية و غيره من المجالات اللغوية. أما الكفاءة التواصلية في اللغة الشعرية هي نوعٌ من أنواع المحادثة أو الخطاب و اعجاز اللغة التي تكون أجملها و أشهرها التي تستعمل إستعمالاً كثيراً في الإقناع جانب مجال إنبعث الكلمات، جماليات و ايقاع الكلامى. أنجزت هذه الدراسة إنجازاً تحليلياً لأسلوب إقناع الكلامى نحو: الاستراتيجيات اللغوية و البلاغية و المنطقية الدلالية في أشعار «المتنبى» الذي قد إشتهر «بأستاذ البنية اللغوية» في الأدب العربى.

و أما نظرةً فاصحةً في أشعار المتنبى تطلعننا بأن مجال المحاوره أو الخطاب الشعرى عنده تستفيد من منابع أدبية واسعةٍ نحو التسلسلات المنطقية و المعانى المستحكمة و الواقعية، والرؤيا الجميلة و رعايت الأدب و التعاون. فلهذا يكون منظر الإقناعى في ديوانه من ناحية مدى مواءمة النصّ الشعرى للمقولات التداولية اللسانية.

الكلمات الرئيسية: الإقناع، التداولية، النقد، ابو الطيب المتنبى، آليات اللغوية، البلاغية، المنطقية

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	پیشگفتار
۲.....	پیشینه تحقیق
۴.....	اهداف پژوهش
۴.....	اهمیت پژوهش
۵.....	فرضیه‌ها و سؤال‌های پژوهش
۵.....	روش انجام تحقیق

فصل اول : زبان و پراگماتیسم ادبی

۸.....	۱-۱- زبان
۹.....	۲-۱- گفتمان
۱۴.....	۱-۲-۱- عناصر ارتباطی
۱۴.....	۱-۲-۱-۱- متکلم
۱۵.....	۱-۲-۱-۱-۱- کاربردشناختی
۱۵.....	۱-۲-۱-۱-۲-۱- توانش زبانی
۱۷.....	۱-۲-۱-۲-۱- مخاطب
۱۸.....	۱-۲-۱-۳-۱- مقتضای حال

- ۲۰.....۴-۱-۲-۱- کانال یا رسانه
- ۲۰.....۵-۱-۲-۱- متن
- ۲۳.....۳-۱- پراگماتیسم یا زبان‌شناسی کاربردی
- ۲۴.....۱-۳-۱- اصطلاح پراگماتیسم
- ۲۵.....۲-۳-۱- موضوع پراگماتیسم
- ۲۷.....۳-۳-۱- پراگماتیسم و شعر
- ۲۸.....۱-۳-۳-۱- شعر و ارتباط
- ۲۹.....۲-۳-۳-۱- شعر و فعل
- ۳۰.....۳-۳-۳-۱- شعر و عمل‌گرایی
- ۳۱.....۴-۳-۳-۱- شعر و واقع
- ۳۱.....۵-۳-۳-۱- شعر و مبدأ تعاون

فصل دوم: اقناع و اصطلاحات دیگر

- ۳۵.....۱-۲- اقناع در لغت
- ۳۶.....۱-۱-۲- اقناع در فرهنگ‌نامه‌های غربی
- ۳۶.....۱-۱-۱-۲- اقناع در فرهنگ لغت فرانسوی
- ۳۶.....۲-۱-۱-۲- اقناع در فرهنگ‌نامه‌های انگلیسی
- ۳۷.....۲-۲- اقناع و معنای اصطلاحی آن
- ۳۷.....۱-۲-۲- در فرهنگ قدیم غرب

- ۳۸.....۲-۲-۲ در فرهنگ جدید غرب
- ۳۹.....۳-۲-۲ در فرهنگ عربی اسلامی
- ۳۹.....۱-۳-۲-۲ در فرهنگ قدیم عربی اسلامی
- ۴۰.....۲-۳-۲-۲ در فرهنگ معاصر عرب
- ۴۲.....۳-۲-۳-۲ اقناع و اصطلاحات مرتبط
- ۴۲.....۱-۳-۲-۲ اقناع و اقتناع
- ۴۴.....۲-۳-۲-۲ اقناع و تأثیر
- ۴۵.....۳-۳-۲-۲ اقناع و اذعان
- ۴۵.....۴-۳-۲-۲ اقناع و تصدیق
- ۴۷.....۵-۳-۲-۲ اقناع و ارتباط
- ۴۸.....۶-۳-۲-۲ اقناع و برهان
- ۴۹.....۷-۳-۲-۲ اقناع و گفتمان
- ۵۲.....۴-۲-۴-۲ اقناع و پراگماتیسم شعری

فصل سوم: مکانیزم های اقناع زبانی در سروده های ابو طیب متنبی

- ۵۶.....۱-۳-۱-۳ ابو طیب متنبی
- ۶۰.....۲-۳-۲-۳ متنبی و استراتژی های زبانی
- ۶۰.....۱-۲-۳-۱ مکانیزم های زبانی

- ۶۲.....تکرار.....۱-۱-۲-۳
- ۶۵.....تکرار ضمیر.....۱-۱-۱-۲-۳
- ۷۰.....تکرار مشتقات فعلی.....۲-۱-۱-۲-۳
- ۷۱.....تکرار افعال تفضیل.....۱-۲-۱-۱-۲-۳
- ۷۶.....اسم فاعل.....۲-۲-۱-۱-۲-۳
- ۸۱.....تکرار (صیغه مبالغه).....۳-۲-۱-۱-۲-۳
- ۸۳.....حذف.....۲-۱-۲-۳
- ۸۴.....حذف مبتدا.....۱-۲-۱-۲-۳
- ۸۸.....اسلوب قصر و قابلیت اقناعی.....۳-۱-۲-۳
- ۹۲.....تقدیم و تأخیر.....۴-۱-۲-۳
- ۹۶.....توازن.....۵-۱-۲-۳
- ۱۰۰.....تصریح.....۶-۱-۲-۳
- ۱۰۱.....تصریح کامل.....۱-۶-۱-۲-۳
- ۱۰۲.....تصریح ناقص.....۲-۶-۱-۲-۳
- ۱۰۳.....تصریح موجه.....۳-۶-۱-۲-۳

فصل چهارم: مکانیزم های بلاغی اقناع در سروده های متنبی

- ۱۰۵.....بلاغت.....۱-۴
- ۱۰۸.....تشبیه.....۱-۱-۴

- ۱۱۰.....۱-۱-۱-۴ تشبیه ضمنی.....
- ۱۱۴.....۲-۱-۱-۴ تشبیه تفصیلی.....
- ۱۱۵.....۳-۱-۱-۴ بیان هیئت و مقدار حال مشبّه.....
- ۱۱۷.....۲-۱-۴ استعاره.....
- ۱۲۱.....۱-۲-۱-۴ استعاره برهانی در مدح و ستایش.....
- ۱۲۴.....۲-۲-۱-۴ استعارات برهانی در فخر و شکوی.....
- ۱۲۶.....۳-۲-۱-۴ استعاره برهانی در تصاویر حماسی.....
- ۱۲۷.....۴-۲-۱-۴ استعاره برهانی در رثا.....
- ۱۲۸.....۵-۲-۱-۴ استعاره برهانی در غزل.....
- ۱۳۰.....۶-۲-۱-۴ استعارات برهانی در هجا.....
- ۱۳۲.....۳-۱-۴ کنایه.....
- ۱۳۴.....۱-۳-۱-۴ کنایه در لفظ مجازی.....
- ۱۳۶.....۲-۳-۱-۴ کنایه صفت.....
- ۱۳۷.....۳-۳-۱-۴ کنایه موصوف.....
- ۱۳۸.....۴-۳-۱-۴ کنایه نسبت.....
- ۱۴۰.....۴-۱-۴ حسن تعلیل.....

فصل پنجم: استراتژی های منطقی در شعر متنی

- ۱۴۴.....۱-۵ استراتژی های منطقی.....

پیشگفتار

اقناع فرآیندی آگاهانه و راهبردی در حیطه‌ی زیباشناختی کلام و رستاخیزی واژگان است که با سویه‌ها و مهارت‌های کلامی نهفته در علم زبان‌شناسی نوین باعث تأثیرگذاری در روحيات و احساسات مخاطب و لذت ادبی او می‌شود. هرچند علم زبان‌شناسی حیطه گسترده‌ای را در بررسی روندهای ارتباطی تأثیرگذار کلام در گفتمان و عناصر بنیادین آن «گوینده، متن، مخاطب» شامل می‌شود، اما آنچه ابعاد تأثیری، اقناعی کلام را در میان سویه‌های گسترده زبان‌شناسی، بیشتر مورد واکاوی و تحلیل قرار می‌دهد، پراگماتیسم یا علم زبان‌شناسی کاربردی است؛ پژوهشی زبانی منطقی که جنبه‌ی کاربردی زبان را در نشانه‌شناسی متن و ارتباط میان تعبیر رمزی را در فرآیند محاوره و گفتمان بررسی می‌کند. کاربرد این اصطلاح در مفهوم نوین آن به فیلسوفی به نام «چارلز موریس» در سال ۱۹۳۸ میلادی برمی‌گردد که از نظریه‌های نقدی جدید به شمار می‌آید؛ مکتبی فلسفی که بر حوزه‌ی بینابین معنی‌شناسی، جامعه‌شناسی زبان و بافت‌های فرازبانی تمرکز دارد، از آنجاکه این مکتب تمام جنبه‌های زبان را به‌عنوان مهم‌ترین ابزار ارتباطی در فرآیند محاوره‌ای یا گفتمان مورد بررسی قرار می‌دارد و برای عناصر اصلی گفتمان ضوابط و شرایطی را عنوان کرده است، می‌توان عنوان کرد که پراگماتیسم از حوزه مطالعاتی وسیع نسبت به مباحث مطرح‌شده برخوردار است.

اگر ادبیات را به‌منزله گفتمان تلقی کنیم، شعر و جنبه ارتباطی آن ضمن اینکه در حیطه‌ی گفتمان ادبی مورد بررسی قرار می‌گیرد، از آن به‌عنوان هنری ترین نوع ادبی یاد می‌شود؛ چنانکه شاعر به‌قصد بیان عواطف و احساسات از استراتژی‌های متنوعی بهره می‌جوید تا علاوه بر اشاعه بخشیدن به جنبه‌های زیباشناسی کلام، مخاطب را تحت تأثیر قرار دهد و به‌نوعی مقاصد خود را بر او تحمیل کند.

از این رو توانش ارتباطی زبان شعری به عنوان یکی از انواع اعجازی زبان و زیباترین نوع گفتمان ادبی در اقناع، متقاعد ساختن مخاطب در کنار جنبه‌های زیباشناسیک و موسیقایی آن مطرح است. ارتباط عمیق شعر با فلسفه در ابعاد گسترده آن از جمله بعد تعاونی آن، واقع‌گرایی، فعلیت بخشی و عمل‌گرایی آن سبب شد تا شعر در مدار پراگماتیسم قرار گیرد. از آنجاکه پراگماتیسم تمام ابعاد تأثیری زبان را مورد تحلیل قرار می‌دهد، پراگماتیسم شعری به عنوان بلاغت اقناعی در عصر حاضر مطرح است؛ بلاغتی که فن اقناع به عنوان نقطه‌ی غایی انواع گفتمان ارتباطی در آن نمایان است. از آنجاکه میراث عرب از گنجینه‌ی ادبی ویژه‌ای در میان دیگر زبان‌ها برخوردار است، پژوهش نشان از آن دارد که در میان ادیبان به‌ویژه شاعران نامی شعر قدیم عرب، دیوان ابو طیب متنبی، استاد معماری زبان و شاعر آفرینش‌های ادبی از بسامد بالای در شناساندن انواع مکانیزم‌های اقناعی و ابعاد کاربردشناختی آن برخوردار است.

دلایل‌گزینش این موضوع توسط نگارنده به عواملی نظیر ارتباط زبان و گفتمان و نقطه غایی آن‌ها و چگونگی پیوند میان شعر با پراگماتیسم، نحوه ایراد کلام از سوی گوینده کلام، کاربردشناسی عناصر اصلی گفتمان «گوینده، بافت متن، مخاطب، مقتضای حال» و شناساندن انواع استراتژی‌های اقناعی بازمی‌گردد و اینکه پژوهشی به تحلیل مفصل جنبه‌های اقناعی و پراگماتیسمی شعر ابو طیب متنبی پرداخته است.

پیشینه تحقیق

شگردهای اقناعی زبانی به‌طور حتم با توجه به نظریه برهان **Argumentation** به زمان «ارسطو» و «افلاطون» برمی‌گردد که بر اساس گفته صاحبان علم و ادب، بلاغت که مطابقت کلام با مقتضای حال مخاطب را می‌رساند، مهد آن نظریه به شمار می‌آید. این نظریه ضمن اینکه از یونان باستان از دیرباز شروع شده است، لیکن در سایه «بیرلمان» رنگ تازه‌ای به خود گرفت. بر این منوال که اقناع در نظریه جدید نقطه غایی سوبه‌های گفتمان به‌ویژه گفتمان شعری نیز مطرح

شد؛ چنانچه قبل از آن به ادبیات و شعر نگاهی صورتگرایانه و کاربردی از منظر ابعاد ارتباطی شعر صورت نمی‌گرفت، بلکه تنها جنبه‌های زیباشناسی و موسیقایی آن مدنظر قرار می‌گرفت. از این رو یکی از جدیدترین نظریه‌های سبک‌شناسی غربی که در دوره معاصر جهان عرب بازتابی گسترده داشته است، تحلیل و بررسی جنبه‌های زبان‌شناختی و زیباشناختی و مکانیزم‌های کاربردی متکلم اعم از نویسنده یا گوینده جهت انتقال اندیشه‌ها و تأثیر نهادن بر مخاطب است. عالمان و ناقدان عرب پس از آشنایی با قواعد و اصول کاربردی زبان ضمن ریشه‌یابی آن در مباحث ادبی و بلاغی - که از جمله میراث ادبی عرب به شمار می‌آید - تلاش نمودند تا از دریچه‌ی این نظریه سیستمی و نقش‌گرا آثار ادبی خود را در بوته نقد قرار دهند. از جمله منابعی که به شکل اجمالی به اقناع و زبان‌شناسی کاربردی، آن‌هم به صورت غیرمستقیم پرداخته است می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- کتاب «التداولیات (علم استعمال اللغة)» نوشته‌ی «حافظ إسماعیلی علوی».
- «التداولیة الیوم» اثر «روبل و جاک موشلار» به ترجمه سیف‌الدین دغفوس و محمد شیبانی تألیف شده در دانشگاه بیروت.
- «اللسانیات و نظریة التواصل» از «عبد القادر الغزالی» که موارد مذکور بیشتر به جنبه نظری زبان پرداخته است.
- «الخطاب الادبی و رهانات التاویل» از «نعمان بو قره»، «شعریة الخطاب فی التراث النقدي و البلاغی» از «عبد الواسع احمد الحمیری» و کتاب «احتجاج بالشعر فی اللغة» از «محمد حسن حبل» که ضمن بحث درباره حیطه نظری و زبان‌شناختی از گفتمان شعری و بلاغی نیز سخن به میان آمده است.

با توجه به اینکه پژوهشگران از زوایای مختلف به تحلیل و بررسی شعر ابو طیب متنبی، این شاعر نامور عرب پرداخته‌اند، اما این پژوهش درصدد آن است تا خلال تحلیل و بررسی سروده‌های وی

از منظرگاه اقتناع و مکانیزم های اقتناعی، علم پراگماتیسم و ارتباط آن با سایر جنبه های ارتباطی زبان را در معرض دید همگان قرار دهد.

اهداف پژوهش:

اهداف نگارنده در این پژوهش به قرار ذیل است:

- ۱- بیان انگیزه به کارگیری شگردهای اقتناع زبانی در سروده های ابو طیب متنبی.
- ۲- شناساندن سویه های اقتناعی در تأثیر نهادن بر مخاطب و برانگیختن احساسات وی.
- ۳- بیان انگیزه های به کارگیری اقتناع و شگردهای اقتناعی در رابطه ی میان متکلم و مخاطب در گفتمانی که میان افراد صورت می پذیرد.
- ۴- رسیدن به معرفت و شناخت نسبت به موضوع از طریق نظریات قدیم و جدید که صاحبان علم و ادب در تحلیل زبان (نظریه برهان) و تحلیل گفتمان بیان نموده اند و در اشعار متنبی به گونه ی عملی دیده می شود.

اهمیت پژوهش:

- ۱- شناخت کلی خواننده از انواع کاربرست های اقتناعی در رابطه میان سه جزء اساسی «متکلم - گفتمان - مخاطب».
- ۲- جهت دهی شگردهای اقتناعی به کاررفته شده در سروده های متنبی در رویکردهای رفتاری مخاطب خلال تعاملات روزمره انسان.
- ۳- با آشنا نمودن دانشجویان و دانش پژوهان عرصه های ادبی و بلاغی با این تکنیک ها و شگردهای بلاغی و زبانی که بتوانند شعر شاعران را مورد ارزیابی و نقد قرار دهند و خوانندگان اشعار با آشنا شدن از این شگردها نیز به لذت ادبی بیشتری نائل شوند.

فرضیه‌ها و سؤال‌های پژوهش:

- ۱- ارتباط میان اقناع و زبان‌شناسی کاربردی از چه جهتی است؟
- ۲- آیا متنی که استاد معماری زبان شناخته می‌شود، از نحو و قوانین نحوی جهت اقناع مخاطب استفاده نموده است؟
- ۳- آیا به‌کارگیری شگردهای اقناع زبانی نسبت به مکانیزم‌های اقناعی دیگر در سروده‌های متنی از بسامد بالاتری برخوردار است؟
- ۴- ارتباط میان اقناع و زبان‌شناسی کاربردی ارتباطی جزئی کلی است.
- ۵- متنی با استفاده از پدیده حذف، ضمیر و موازنه نحوی که نوعی از تکرار است، جهت اقناع مخاطب استفاده می‌کند.
- ۶- از آنجاکه متنی از انواع شگردهای زبانی در سروده‌هایش بهره جسته است. به نظر می‌رسد که مکانیزم‌های اقناع زبانی در شعر وی از بسامد بالایی نسبت به مکانیزم‌های اقناعی دیگر برخوردار باشد.

روش انجام تحقیق

با توجه به این‌که یکی از ابزارهای تحقیق پژوهشگران حوزه‌ی علوم انسانی کتاب است روش، در این پژوهش کتابخانه‌ای می‌باشد، اما از آنجا که اقناع از جمله مباحث مهم حوزه زبان‌شناسی و بلاغی است، شیوه و روش انجام تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی خواهد بود که در گام اول به تعریف جامعی از زبان و رویکردهای آن تحلیل گفتمان و زبان‌شناسی کاربردی و ارتباط آن با شعر پرداخته می‌شود. در گام دوم اقناع و ارتباط آن با مصطلحات دیگر در ادب غربی و عربی مورد تحلیل و واکاوی قرار می‌گیرد. در مرحله بعد مکانیزم‌های اقناع زبانی و به دنبال آن مکانیزم‌های بلاغی در «دیوان ابو طیب متنی» را فرادید خود قرار داده و در پایان به مطالعه استراتژی‌های منطقی در سروده‌های این شاعر می‌پردازیم. نگارنده با مطالعه دیوان ابو طیب متنی، شواهد شعری مربوط به بحث را استخراج می‌نماید و با توصیف و تحلیل نمونه‌ها نقد و بررسی اقناع زبانی را فرادید خود قرار می‌دهد.

این جستار در پنج فصل تنظیم شده است:

فصل اول ابتدا به زبان و جنبه‌های ارتباطی آن پرداخته و سپس گفتمان و تحلیل آنکه جنبه کاربردی زبان به منظور برقراری ارتباط است را مورد ارزیابی قرار می‌دهیم. سپس عناصر بنیادین گفتمان را ضمن بیان جزئیات کلی آن بازبینی کرده و با بیان وجوه افتراق میان زبان هنجار و زبان ادبی از حیثه گسترده‌ای با عنوان پراگماتیسم یا زبان‌شناسی کاربردی که همه موارد ذکر شده تحت سیطره‌ی آن است، سخن به میان می‌آوریم و سرانجام به ارتباط میان آن و ادبیات گفتمانی به‌ویژه زبان شعری که از هنری‌ترین انواع گفتمان ادبی است، می‌پردازیم.

در فصل دوم، نخست اقناع را در لغت و اصطلاح مورد بررسی قرار داده و ریشه‌های آن را در ادبیات غربی و عربی مورد بازبینی قرار می‌دهیم، سپس ارتباط این فرآیند نوین را با اصطلاحات مرتبط آن همچون اقتناع، تأثیر، اذعان، تصدیق، ارتباط، برهان، گفتمان و رابطه عمیق آن با پراگماتیسم شعری را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهیم.

فصل سوم؛ نگاهی اجمالی به زندگی شخصی و ادبی ابو طیب متنبی دارد. پس‌از آن استراتژی‌های اقناع زبانی را در وهله‌ی نخست در سروده‌های متنبی به بوته نقد می‌کشاند و به شرح و تحلیل ابیات از نظر زبان‌شناختی و زیبایی‌شناختی می‌پردازد.

فصل چهارم؛ نخست از علم بلاغت کاربرد هنرمندانه زبان، ابعاد اقناعی آن و تشریح روند کلی آن از بلاغت قدیم تا بلاغت نوین و سپس تحلیل و واکاوی استراتژی‌های بلاغی در سروده‌های شاعر فرادید مخاطب قرار داده می‌شود.

فصل پنجم؛ ارتباط شعر با فلسفه و منطق، برهان و استدلال مدنظر است، سپس نگاهی اجمالی به چگونگی بازتاب رؤیت‌های عقلی و منطقی نزد متنبی پرداخته می‌شود و اخیراً دیوان متنبی را ضمن رعایت قواعد و اصول منطقی برگرفته از حیثه‌های نظری، کاربست استراتژی‌های منطقی یا برهانی در فرآیند تحلیل گفتمان و اقناع مخاطب مورد نگرش و بازبینی قرار می‌دهیم.

فصل اول : زبان و پراگماتیسم ادبی

فصل اول: زبان و پراگماتیسم ادبی

۱-۱- زبان

زبان، یک سیستم قراردادی منظم از آواها یا نشانه‌های کلامی یا نوشتاری بوده که توسط انسان‌های متعلق به یک گروه اجتماعی یا فرهنگی خاص برای دریافت و فهم ارتباطات و اندیشه‌ها به کار برده می‌شود؛ دستگاهی است متشکل از نشانه‌ها و رمزهاست و در معنای مرسوم، وسیله برقراری ارتباط است که پیام گوینده به مخاطب به وسیله‌ی مجموعه‌ای از واژه‌هایی که بر روی محور هم‌نشینی^۱ قرار می‌گیرند، انتقال می‌یابد. هم‌نشینی واژه‌ها بر روی این محور، تابع قواعدی است و حاصل این هم‌نشینی اطلاعی است که از طریق پیام منتقل شده و به واسطه گزاره‌های انباشته در ذهن مخاطب محک زده می‌شود. (صفوی، ۱۳۸۳، ج ۱، ۳۶)

زبان مهارتی است که انسان با آن، آنچه را در ضمیر دارد ابراز می‌دارد و خاطرات قلبی و افکارش را بیان می‌کند و به کمک زبان آنچه را که دیگران در باطن دارند، درمی‌یابد؛ چراکه جزئی از هویت فرهنگی انسان که بیان‌کننده شخصیت فرهنگی و هویت تاریخ فرهنگی اوست، می‌باشد و این هویت تا جایی جزئی از نوامیس فرهنگی اوست.

اما آنچه در تعاریف زبان حائز اهمیت است، ارتباطی است که از طریق این موهبت الهی میان بشریت صورت می‌پذیرد. در واقع ارتباط، فرآیندی اجتماعی است که میان اعضای یک مجموعه یا جامعه برای تبادل اطلاعات، آراء، افکار، معانی به منظور اهداف معین صورت می‌پذیرد. (معتوق، ۱۹۹۶، ۲۹) ارتباطی که تکامل و پیشرفت بشریت در سایه آن عملی می‌شود. بررسی، شناخت و تبیین زبان به عنوان پدیده‌ای پیچیده، زنده، در حال تحول و چگونگی درک ویژگی‌های این پدیده، نیازمند رویکردی کلی‌نگر و ژرف‌کاوی در بن‌مایه‌های شکل‌گیری و تولید واحدهای

^۱. Axis consort